

It describes how to conduct a pilot study of psychological conditions of school learning environment in the transition from primary to secondary school of students with symptoms of intellectual giftedness based on methods of N.Badyina "Diagnostics the psychological conditions of school learning environment." The attitude of students to the terms of the educational environment, in which learning takes place directly, studied by parameters such as intensity of educational environment, emotional and psychological climate, satisfaction with the educational environment, democratic learning environment, promoting the formation of cognitive motivation, satisfaction with the quality of educational services which are provided by the educational institution.

Based on the empirical data, the system started to develop psychological conditions of modulating the school learning environment for students gifted adolescents and observed some models of developmental learning environment that can be the basis for further research on a given topic.

Tags: gifted personality, intellectual giftedness, learning environment, developing educational environment, principles of learning environment, psychological conditions of modulating learning experience.

УДК 159.922

Орос В.М.

ГЕНЕТИЧНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ АКЦЕНТУЙОВАНОСТІ ДЕПРИВОВАНИХ ПІДЛІТКІВ

Орос В.М. Генетично-психологічні засади вивчення особливостей акцентуованості депривованих підлітків. Стаття розкриває психологічні особливості прояву акцентуованості в підлітків, яка зазнають здебільшого негативного впливу депривації. Висвітлено роль генетично-психологічної парадигми в осмисленні теоретико-емпіричних підходів до вивчення акцентуованих підлітків, які виховуються в режимі депривації.

Ключові слова: генетична психологія, підлітки, депривація, дизонтогенез, іррегулярний розвиток, акцентуації характеру.

Орос В.Н. Генетически-психологические основы изучения особенностей акцентуированности депривированных подростков. Статья раскрывает психологические особенности проявления акцентуированности у подростков, которые испытывают по большей части негативное влияние депривации. Раскрыта роль генетически-психологической парадигмы в осмыслении теоретико-эмпирических подходов к изучению акцентуированных подростков, воспитывающихся в режиме депривации.

Ключевые слова: генетическая психология, подростки, депривация, дизонтогенез, иррегулярное развитие, акцентуации характера.

Постановка проблеми. У контексті базальних геополітичних змін та впливу на них численних стресогенних факторів і соціально-психологічних детермінант одне з чільних місць посідає психологічний континуум «особистість-депривація». Адекватне й гармонійне функціонування індивідуально-психологічних особливостей депривованої людини істотно ускладнюється через розладнання і несформованість характеру, насамперед у

ракурсі акцентуацій. Безперечно, кожній людині притаманні окремі дисгармонії та акцентуації характеру, однак у режимі різновидової депривації такі диспропорції істотно ускладнюють її життєдіяльність, зокрема через обмежувальну й гальмівну сутність. Депривація істотно загострює негативне і несприятливе тло прояву акцентуацій характеру, зумовлює болісні (іноді й патогенні) поведінкові реакції на виклики інших людей та на ситуативні події моменти. Вивчення феномену депривації у класичних парадигмах науково-психологічних уявлень передбачає його цілісне й багатогранне теоретико-методологічне осмислення [1; 3; 4; 7]. Одним з плідних наукових підходів до окресленої проблематики є генетична психологія (за С. Максименком), яка, розвиваючи культурно-історичну психологічну традицію, має потужний теоретичний та емпіричний інструментарій для пояснення багатьох закономірностей і парадоксів людської психіки [5; 6].

Визначальний вплив соціального довкілля на психогенезу депривованої особи зумовлений тим, що сутнісна природа депривації зводиться до відсутності або блокування процесів її повноцінного онтогенетичного становлення і біопсихічного та соціокультурного дозрівання. Здебільшого депривація виконує роль гальмівного фактора, який ускладнює повносправний і гармонійний розвиток людини, насичуючи її повсякденність численними випробуваннями й перепонами. Отож аналітичний розгляд акцентуованого характеру особистості, яка зазнає випробувань насамперед через негативний вплив деприваційних умов життєдіяльності є нагальним завданням, вирішення якого буде корисним як для психологічної теорії, так і для практичної роботи.

Мета статті – теоретико-методологічне генетично-психологічне обґрунтування специфіки прояву акцентуацій у депривованих підлітків.

Результати теоретичного аналізу проблеми і виклад основного матеріалу. В українській генетично-психологічній традиції постулюються концептуальні підходи, згідно з якими рушійними силами особистісного розвитку, джерелом руху і саморуху є внутрішні суперечності, що виникають в житті, діяльності, взаєминах з мікро- і макросоціумом. Також такими складовими визнаються суперечності між новими потребами, прагненнями людини рівнем розвитку її можливостей, між поставленими перед нею вимогами і мірою оволодіння потрібними для їх розв'язаннями вміннями та навичками, між новими завданнями і сформованими раніше звичками, способами мислення і поведінки, між зростаючими внутрішніми можливостями людини, що випереджають її спосіб життя, і об'єктивним становищем у сім'ї та групі (Г. Костюк, С. Максименко, Ю. Машбиць, В. Москаленко, П. Чамата та ін.).

Ключовою обирається дефініція «розвиток», що трактується фундаментальний процес, у якому змінюються одночасно, системно та нерівномірно різні сфери людського буття: тіло, почуття, інтелект, поведінка, свідомість. Очевидною константою є те, що для психічного розвитку характерна нерівномірність, стрибкоподібність, аферентність і гетерохронність. Упродовж життя психіка особистості формується з віком та ускладнюється як

структурно організована динамічна система, тому в ній постають нові психічні якості, нові складні психічні структури внаслідок диференціації наявних структур, виділення окремих функцій і нової їх інтеграції, тобто об'єднання у нове ціле. Процес психічного розвитку триває не лише від елементів до цілого, а від структурно нижчого до вищого цілого. Онтогенез психіки є незворотною послідовністю ускладнюваних структур, у якій генетично пізніші структури виникають із більш ранніх і включають їх у себе у видозміненому вигляді [2; 5; 6].

Згідно з положеннями культурно-історичної теорії психіки Л. Виготського, однією з визначальних позицій є закон розвитку вищих психічних функцій, який стверджує, що вищі психічні функції виникають спочатку як форма колективної поведінки та співпраці з іншими людьми, і лише згодом вони переростають у внутрішні індивідуальні функції самої дитини. Базовими і невід'ємними ознаками стадіального розвитку вищих психічних функцій, які формуються прижиттєво й утворюються в результаті оволодіння спеціальними знаряддями, засобами, виробленими упродовж історичного розвитку, називаються опосередкованість, усвідомленість, довільність і системність. Слід відзначити, що психічний розвиток дитини відбувається шляхом привласнення історично вироблених форм і способів діяльності. Водночас біологічний тип розвитку відбувається в процесі пристосування до природи, шляхом успадкування властивостей виду і/або шляхом накопичення індивідуального досвіду. У людини немає природжених форм поведінки в середовищі, тому її розвиток відбувається шляхом привласнення історично вироблених форм і способів діяльності. За Л. Виготським, зона найближчого розвитку є потенціалом становлення особистості, а рушійною силою є навчання. Зона найближчого розвитку трактується як відстань між рівнем актуального розвитку дитини і рівнем можливого розвитку, що визначається за допомогою завдань, які вирішуються під керівництвом дорослих [2]. У такому контексті цілком очевидним постає визнання того, що соціальна депривація як обмеження повноцінних контактів дитини з батьками та переведення її для навчання в закритий навчально-виховний заклад інтернатного типу значно ускладнить перебіг її становлення, очевидно, насамперед на рівні формування характеру.

Процесуальне становлення людської особистості повинно відбуватись як „саморух”, якому притаманна єдність зовнішніх і внутрішніх умов. Зовнішні умови визначаються природним і суспільним середовищем, необхідним для існування індивіда, його життєдіяльності, навчання, праці, розвитку. Суперечності можуть також стати суттєвим гальмом у становленні особистості і призвести до затримки у психічному розвитку, виникнення криз та інших несприятливих дегенеративних тенденцій [2; 5; 6].

На думку С. Максименка, генетична психологія має вивчати широкий спектр соціально-психологічних феноменів, насамперед виникнення психічних явищ, їхнє походження, становлення у життєвих процесах, функціонування, їхнє відродження після втрати ними дійових функцій. Тобто генетична

психологія повинна вивчати об'єктивні процеси зародження нових психічних явищ, які були в надрах попередніх, становлення нових психічних механізмів і знання про них на основі знайдених передумов [5].

Засадничі генетично-психологічні основи розвивального навчання (за С. Максименком) зводяться до таких принципів: 1) принцип орієнтації на сензитивні періоди розвитку; 2) орієнтація на провідну діяльність, закони її зміни (існує зв'язок типів цієї діяльності з внутрішнім підґрунтям генетичної наступності періодів вікового психічного розвитку); 3) орієнтація на зону найближчого розвитку (за Л. Виготським); 4) включення школярів у спільну з іншими учнями учбову діяльність, яка за умов належної організації може виступати провідною силою психічного розвитку дитини; 5) врахування нерівномірності, гетерохронності розвитку і формування психічних дій, тобто потрібно уявляти не тільки ізольовані характеристики виконавчих, когнітивних, емоційно-оцінних, особистісних компонентів діяльності, а й їх чергування, вирівнювання, взаємовпливи у процесі становлення; 6) ампліфікація – збагачення, підсилення, поглиблення психічного розвитку дитини як умова розвитку її активності, свободи, особистісного вияву в навчанні, віднайдення дитиною себе у змісті навчання [5; 6].

Основними принципами експериментально-генетичного методу, розробленого С. Максименком, є:

1. *Принцип аналізу за одиницями* (вичленування вихідного суперечного відношення, що породжує клас явищ як ціле). Головне завдання принципу полягає у виділенні цілісних рис і моментів кожного психологічного явища, які зберігають сутність цілого.

2. *Принцип історизму* (принцип єдності генетичної та експериментальної лінії в дослідженні). Завдання дослідника полягає у генетичному вивченні структурних компонентів психічного процесу, який розгортається у часі. Охопити у дослідженні процес розвитку як психічного явища у всіх його фазах та змінах – від моменту виникнення до загибелі – означає розкриття його природи і пізнання його сутності.

3. *Принцип системності* (принцип цілісного розгляду психічних утворень). Система уявлень, що розвивається, потребує відповідних щодо даної системи предметно-перетворювальних дій, виконання яких формує психологічні новоутворення у суб'єкта. Принцип системності є єдиною ланкою, яка поєднує абстрактне та конкретне; він пов'язує знання, що розвивається, з предметно-перетворювальною діяльністю, яка породжує це знання.

4. *Принцип проектування та моделювання* (принцип активного моделювання, відтворення психіки в особливих умовах). Принцип проектування в теорії експериментально-генетичного методу розкриває якісну відмінність від інших психологічних методів і спрямований на створення моделей, які є прототипами реально існуючих психічних процесів.

Отож генетична психологія оперує принципами історизму, аналізу за одиницями, проектування, моделювання та ін., вона активно застосовується у психореабілітації і, загалом як відзначають науковці, генетичній психології

характерний ультидисциплінарний характер, оскільки в різних сферах науково-психологічного пізнання дійсності активно використовуються її концептуальний апарат і методичний інструментарій (загальна, соціальна, спеціальна, вікова, медична, педагогічна, експериментальна, юридична психологія та ін.) [5; 6].

До речі, принцип ампліфікації як самопідсилення передбачає, що упродовж розвивального навчання не повинні пригнічуватися природні, найбажаніші для дитини у певний сензитивний період форми її активності. Тому в навчально-виховних закладах інтернатного типу такі форми слід широко використовувати, наповнювати конкретним гуманним змістом, який сприяє оптимізації розвитку життєвого шляху дитини. Ми вважаємо, що особливо актуальним є врахування принципу ампліфікації в роботі з депривованими дітьми, які мають чітко виражені акцентуації або синдром дефіциту уваги і потребують окремого психореабілітаційного (рекреаційного) підсилення власного психосоціального розвитку.

У концептуальному доробку С. Максименка [5; 6] наголошується, що логіка експериментального дослідження предмета генетичної психології передбачає не лише констатацію упродовж спостереження чи формувального експерименту певних емпіричних форм прояву психіки особистості, але й активне їхнє відтворення і моделювання в особливих умовах. Таке моделювання призводить до розкриття сутнісних параметрів певних психологічних явищ, функцій і здібностей, зокрема дозволяє з'ясувати онтогенез їхнього виникнення і становлення. Контекст нашого дослідження передбачає, що „особливими умовами” можна вважати режим депривації особистості підлітка та ресоціалізацію як його повернення до соціокультурних норм життєдіяльності в суспільстві завдяки застосуванню системи генетично-психологічних засобів. Оскільки генетичною психологією робиться наголос на наскрізному розвивальному характері психогенези особистості, зокрема на обов'язковому врахуванні розвитку людського суб'єкта як індивідуальності, життя якого перебігає не окремо поза всяким середовищем, а залежить від соціальних детермінант і умов цього життя, то вона дуже доречна у підходах до вивчення дитини в умовах соціальної депривації (школи-інтернати, дитячі будинки, спеціалізовані школи-інтернати, пенітенціарні заклади тощо).

Вочевидь, найвищою формою розвитку особистості, проявом її когнітивно-духовного „саморуху” є здатність унаслідок залучення системи засобів самопізнання, самоінформування, самооцінки, самопрограмування, самопереконавання, самозобов'язання, самонаказу, самовпливу, самоконтролю тощо до самовиховання та самоактуалізації. Врахування діалектичності розвитку особистості, якісна й доречна кваліфікована допомога в усвідомленні знакових суперечностей та віднайденні адекватних шляхів їх подолання, тобто забезпечення умов для здійснення її „саморуху” є визначальним завданням усіх психолого-педагогічних працівників. Особливо актуально це в роботі з акцентуйованими підлітками, які відчувають негативний тиск соціально-

деприваційних обмежень інтернатного закладу і складний та неоднозначний вплив вікових закономірностей розвитку.

Депривовані акцентуовані підлітки переживають різноманітні проблеми особистісного становлення, а їхній розвиток відрізняється дуже помітною специфікою, тому його потрібно розглядати у контексті таких основних психологічних синдромів, як недорозвинений, асинхронний, іррегулярний, спотворений та пошкоджений розвиток. Визначальною ознакою депривованого розвитку є іррегулярність або атиповість розвитку, які є, по суті, свідченням психічного дизонтогенезу.

Як відомо, основними типами порушень психічного розвитку, які блокують повноцінне становлення депривованих дітей і перетворюють їхній онтогенез у дизонтогенез, є: 1) психічний недорозвиток як наслідок ранніх уражень головного мозку, часто зумовлений спадковістю, внутрішньоутробними, пологовими і післяпологовими травмами; 2) затримка психічного розвитку, найтипівішою причиною якої є парціальна, мозаїчна травматизація мозку, що призводить до фіксації на попередніх етапах психічного розвитку, та загальної когнітивно-емоційної флуктуативності й інфантильності; 3) пошкоджений психічний розвиток, коли первинний нормальний психофізичний розвиток, через спадкове захворювання, інфекції чи травми центральної нервової системи, набуває ознак девіантності та поразення; 4) спотворений психічний розвиток як важкий синтез психічного недорозвитку і пошкоджень психічного розвитку; 5) дисгармонійний психічний розвиток, коли, коли деякі показники розвитку відбуваються прискорено, а інші з ретардацією. У цілій низці досліджень ідеться про негативний вплив порушень психічного розвитку на особистісне життєіснування [3; 4; 6; 7].

Вивчаючи психологічну специфіку ресоціалізації депривованих підлітків, Я. Гошовський розглядає її як психолого-педагогічну розвивальну діяльність, спрямовану на нейтралізацію дискомфортичних і болісних сенсів ситуації актуального розвитку (режим депривації) та перехід до оптимістичної та якісно видозміненої перспективи найближчого недепривованого розвитку дітей, позбавлених батьківської опіки. Вчений вважає, що це можливо за умови врахування і дотримання важливого постулату культурно-історичної психології – процес психічного розвитку полягає в перебудові системної структури свідомості, яка зумовлена зміною його смислової структури, тобто рівнем розвитку узагальнень, адже за Л.Виготським, вхід у свідомість можливий тільки через мову. Тому вся ресоціалізаційна діяльність повинна бути зосереджена як на „зоні актуального розвитку” депривованої дитини, так і, безперечно, орієнтуватися на перспективу найближчого розвитку, а одним з основних ресоціалізаційних методів пропонується медіально-рефлексійний тренінг, який передбачає своєрідне комунікативно-перцептивне посередництво психолога у перекодуванні депривованої особистості в нові соціокультурні умови [1]. Дослідник також відзначає, що гармонійне і якісне узгодження різнотипних впливів середовища дуже важливе для вирішення нагальних проблем, пов'язаних як із навчанням та вихованням у школі й сім'ї, так із

попередженням і зниженням негативних наслідків для депривованих дітей, зокрема байдужого і жорсткого ставлення до них, як до занедбаних соціальних аутсайдерів [1]. Звичайно, стигмат депривації відкладає несприятливий відбиток на формування характеру підлітка, проявляється у загостреному вип'яченні окремих рис та його загальній акцентуованості. Відзначається також, що соціально-психологічні складнощі і специфіка режиму депривації дозволяють стверджувати про іррегулярність розвитку дітей інтернатних установ. Типовою ознакою іррегулярного розвитку є незрілість особистісного розвитку і психофізіологічної діяльності організму в результаті його недостатньої вікової сформованості в умовах збідненого виховного і соціального впливу як наслідок сенсорного, емоційного, інформаційного дефіциту, мізерності опіки й вузькості соціальних контактів. У таких кризових ситуаціях під загрозою опиняються процеси контролю результативності поведінки і коректування стану організму, а в результаті блокується реалістичне й оптимістичне програмування життєдіяльності. На рисах характеру підлітка своєрідним чином «осідають» усі деприваційні негативи, а акцентуації є їхнім результатом.

Варто наголосити, що іррегулярність розвитку в депривованих підлітків не є обов'язковою. Найчастіше вона проявляється в уповільненні й дезорганізації розвитку психічних процесів, зокрема становленні дослідницької поведінки на ранніх щаблях онтогенезу, зниженні пізнавальних інтересів комунікативно-гностичної активності, утрудненні в розумінні і передбаченні подій, недостатності інтелектуального розвитку; деформованості самосвідомості, особистісних „викривленнях” і відсутності базової довіри до людей, несформованості довільних форм поведінки; зниженні комунікативної активності і труднощах встановлення контактів з широким соціумом, порушенні процесу соціального і професійного самовизначення; нерівномірності й ослабленні процесу психофізичного розвитку, зниженні функціональної активності організму внаслідок недостатньої сформованості адаптаційних механізмів, що може призвести до виснаження його внутрішніх резервів, а зрештою – до дезадаптації в школі та розвитку різного роду психосоматичних захворювань; соматичній ослабленості і хронічних хворобах; загальному психофізичному й соціальному інфантилізмі тощо.

Висновки. Методологічний і теоретико-емпіричний потенціал генетичної психології як інноваційної парадигми в культурно-історичній психології та психології розвитку дає обґрунтовані підстави проводити глибокі наукові дослідження на рівні порівняльних зрізів за критерієм „норма – депривація”.

Генетично-психологічні засоби дають змогу висвітлити широке коло соціально-психологічних детермінант і механізмів, а також розробити систему допомоги підліткам в умовах соціальної депривації. Водночас експериментально-генетичний метод дозволяє здійснити широкий і мзбір емпіричних даних і показників про психологічні характеристики акцентуованих дітей, які навчаються в інтернатних закладах. Потрібно

організовувати рекреаційно-оздоровчі соціально-психологічні середовища життєдіяльності підлітків, завдяки яким можна нейтралізувати болісні сенси й нашарування деприваційного синдрому. Активне застосування методологічних підходів і розвивально-психореабілітаційного потенціалу генетичної психології посприє вирішенню численних проблем ресоціалізації депривованої особистості в дихотомійному часі і просторі нашого трансформаційного суспільства.

Ключовою сутнісною ознакою задіяння генетично-психологічної парадигми у вивчення акцентуацій та інших психологічних особливостей є твердження про те, що перекодувати депривовану особистість у нову систему соціально-психологічних взаємин, ролей і статусів можна лише, створивши нові й видозмінені порівняно з попередніми комунікативно-перцептивні форми спілкування та саногенно-адаптаційні моделі мислення. Ресоціалізація як поновна соціалізація повинна дати можливість депривованій дитині подолати ускладнену зону актуального розвитку та перевести її психогенезу, зокрема й на рівні моделей зниження гостроти акцентуаційних проявів, в оптимістичне річище зони перспективного розвитку.

Список використаних джерел

1. Гошовський Я. Ресоціалізація депривованої особистості : [монографія] / Я.Гошовський. – Дрогобич : Коло, 2008. – 480 с.
2. Выготский Л.С. Собрание сочинений : в 6 т. / Л.С. Выготский. – М. : Педагогика, 1982. – т. 1-6.
3. Лангмейер И., Матейчек З. Психическая депривация в детском возрасте; пер. Г.А. Овсянникова. – Изд. 1-е русск.– Прага : ЧССР : Авиценум. Медицинское издательство, 1984. – 334 с.
4. Лишенные родительского попечительства: хрестоматия, учебное пособие для студентов педагогических институтов / ред.-сост. : В.С. Мухина. – М.: Просвещение, 1991. – 223 с.
5. Максименко С.Д. Основи генетичної психології : навч. посібник / Максименко С.Д. - К. : НПЦ Перспектива, 1998. – 220 с.
6. Максименко С.Д. Развитие психики в онтогенезі:[В 2 т.]. – К.: Форум, 2002. – Т.2. – 335с.
7. Фурманов И.А. Психологические особенности детей, лишенных родительского попечительства / Фурманов И.А. – Минск, 1999. – 250 с.
8. Hoshovskyi Ja. Resocialisazija depryvovanoji osobystosti: [monografija] / Ja.Hoshovskyi. – Drohobytch: Kolo 2008. – 480 s.
9. Vyhotskyi L.S. Sbranije sochinenij : v 6 t. / L.S. Vyhotskyi – М. : Pedagogika, 1982. – т. 1-6.
10. Langmejer I. Matejcek Z. Psichitcheskaja deprivazija v detskom vozraste per. H.A. Ovsjannikova. – Praha: AvicenumMedicinskoje izdanije, 1984.– 334 s.
11. Lichonnuje roditelskoho popечitelstva chrestomatija echebnoje posobije dlja studentov pedagogicheskich institutov red.-sost. V.S.Mychina – М: Prosvjechenije, 1991. – 223 s.
12. Maksymenko S.D. Osnovy henetuchnoj psihologij : navch.posibnyk / S.D. Maksymenko - К. : NPC Perspektiva, 1998. – 220 s.
13. Maksymenko S.D. Posvytok psychiky v ontohenesi: [V 2 т.]. – К Forum.: Форум, 2002. – Т.2. – 335 s.
14. Furmanov I.A. Psychologicheskije osobennosti detej, lichonnuch roditelskoho popечitelstva /I.A. Furmanov. – Minsk, 1999. – 250 s.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Goshovs'kij Ja. Resocializacija deprivovanoï osobistosti : [monografija] / Ja.Goshovs'kij. – Drogobich : Kolo, 2008. – 480 s.
2. Vygotskij L.S. Sobranie sochinenij : v 6 t. / L.S. Vygotskij. – M. : Pedagogika, 1982. – t. 1-6.
3. Langmejer I., Matejchek Z. Psihicheskaja deprivacija v detskom vozraste; per. G.A. Ovsjannikova. – Izd. 1-e russk.– Praga : ChSSR : Avicenum. Medicinskoe izdatel'stvo, 1984. – 334 s.
4. Lishennye roditel'skogo popechitel'stva: hrestomatija, uchebnoe posobie dlja studentov pedagogicheskikh institutov / red.-sost. : V.S. Muhina. – M.: Prosveshhenie, 1991. – 223 s.
5. Maksimenko S.D. Osnovi genetichnoï psihologii : navch. posibnik / Maksimenko S.D. - K. : NPC Perspektiva, 1998. – 220 s.
6. Maksimenko S.D. Rozvitok psihiki v ontogenezi:[V 2 t.]. – K.: Forum, 2002. – T.2. – 335s.
7. Furmanov I.A. Psihologicheskie osobennosti detej, lishennyh roditel'skogo popechitel'stva / Furmanov I.A. – Minsk, 1999. – 250 s.
8. Hoshovskiy Ja. Resocializacija deprivovanoj osobystosti: [monografija] / Ja.Hoshovskiy. – Drohobych: Kolo 2008. – 480 s.
9. Vyhotskiy L.S. Sobranije sochinenij : v 6 t. / L.S. Vyhotskiy – M. : Pedagogika, 1982. – t. 1-6.
10. Langmejer I. Matejchek Z. Psichicheskaja deprivazija v detskom vozraste per. H.A. Ovsjannikova. – Praha: AvicenumMedicinskoje izdanije, 1984.– 334 s.
11. Lichonnuje roditelskoho popechitel'stva chrestomatija echebnoje posobije dlja studentov pedagogicheskikh institutov red.-sost. V.S.Mychina – M: Prosvjechenije, 1991. – 223 s.
12. Maksymenko S.D. Osnovy hetetuchnoj psihologii : navch.posibnyk / S.D. Maksymenko - K. : NPC Perspektyva, 1998. – 220 s.
13. Maksymenko S.D. Posvytok psychiky v ontohenesi: [V 2 t.]. – K Forum.: Forum, 2002. – T.2. – 335 s.
14. Furmanov I.A. Psychologicheskije osobennosti detej, lichonnuch roditelskoho popechitel'stva /I.A. Furmanov. – Minsk, 1999. – 250 s.

Oros V. M. Genetic and psychological principles of study of features of character accentuation of deprived teenagers. The article exposes the psychological features of display of character accentuation for teenagers, which test negative influence of deprivation mostly. The role of genetic psychological paradigm is reflected in the comprehension of the theoretical and empiric going near the study of character accentuation teenagers which are brought up in the mode of deprivation.

Emphasized genetic psychology through developing character of psychological development of personality, in particular on the obligatory account of development of human subject as individuality, life of which runs across not separately out of every environment, but depends on social determinant terms of this life. She is very appropriate in going near the study of child in the conditions of social deprivation (schools-boarding-schools, child's houses, specialized schools-boarding-schools, penitenciare establishments and others like that). Methodological and theoretical and empirical potential of genetic psychology provides reasonable grounds to conduct deep research on the comparative level of cuts on the criterion "norm - deprivation". Deprived to character accentuation teenagers experience the various problems of the personality becoming, and their development differs in a very noticeable specific, that is why he needs to be examined in the context of such basic psychological syndromes, as underdeveloped, asynchronous, irregular, distorted and the damaged development. Genetic psychological facilities enable to light up the wide circle of social and psychological determinant and mechanisms, and also work out the system of help to the teenagers in the conditions of social deprivation. It was established that deprivation serves as a powerful inhibitory factor of a complete personal development, which complicates and

distorts the course of ontogenesis and sociogenesis and can lead to irregular development and disogenesis.

Methodological and theoretical potential of genetic psychology as an innovative paradigm in cultural historical psychology and psychology of development gives reasonable grounds to conduct deep scientific researches at the level of comparative cuts on a criterion "norm - deprivation".

Keywords: genetic psychology, teenagers, deprivation, desontigenesis, irregular development, to character accentuation.

УДК 159 928

Сніжна М.А.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ

Сніжна М.А. Психологічні особливості підготовки вчителів до роботи з обдарованими дітьми. У статті розглянуті психологічні особливості підготовки вчителів до роботи з обдарованими учнями, найважливіші особистісні та професійні властивості вчителів. А також вимоги до вчителів з боку обдарованих учнів – бажані особистісні характеристики та професійні компетенції. Відповідні компетенції досягаються у навчальних курсах, які сконцентровані на особливостях і потребах обдарованих, творчому вирішенні освітніх проблем, орієнтуванні та консультуванні обдарованих та їх батьків, науково-дослідних програмах і практикумах для вчителів. Також розглянуті такі напрямки вдосконалення підготовки вчителів обдарованих: повна професійна освіта; курси підвищення кваліфікації та короткотермінове навчання; практичні зайняття, тренінги та майстер-класи для педагогів за окремими напрямками; використання наставницьких (менторських) програм.

Ключові слова: обдаровані учні, вчителі для обдарованих, характеристики вчителів обдарованих учнів.

Снежная М.А. Психологические особенности подготовки учителей к работе с одаренными учениками. В статье рассмотрены психологические особенности подготовки учителей для работы с одаренными, важнейшие личностные и профессиональные свойства учителей. А также требования к учителям со стороны одаренных учеников - желаемые личностные характеристики и профессиональные компетенции. Соответствующие компетенции достигаются в учебных курсах, которые сконцентрированы на особенностях и потребностях одаренных, творческом решении образовательных проблем, консультировании одаренных и их родителей, научно-исследовательских программах и практикумах для учителей одаренных. Также рассмотрены такие направления совершенствования подготовки учителей, одаренных: полное профессиональное образование; курсы повышения квалификации и краткосрочное обучение; практические занятия, тренинги и мастер-классы для педагогов по отдельным направлениям; использование наставнических (менторских) программ.

Ключевые слова: одаренность, одаренные ученики, учителя для одаренных, характеристики учителей для одаренных.

Актуальність дослідження та постановка проблеми. Важко перебільшити важливість постаті вчителя у навчальному процесі, але не всі гарні звичайні шкільні вчителі водночас є гарними вчителями для обдарованих. Учитель створює мету, допомагає в формуванні цінностей, обирає методи та